

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ РОЗГОРТАННЯ ТЕКСТОВИХ КОНЦЕПТІВ ІСПАНОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ ПОСТМОДЕРНУ

Подано визначення, осмислення та аналіз мовних засобів вираження концептів в іспаномовному художньому дискурсі постмодерну в комунікативному та когнітивному ракурсах. Текстові концепти іспаномовного художнього дискурсу постмодерну характеризуються концептуальними метафорами й композиційними структурами, які виявляються шляхом віднайдення ключового слова та подальшою його трансформацією з набором концептуальних ознак.

Ключові слова: *постмодерний художній дискурс, концептуальна картина світу, текстовий концепт, художній образ.*

На сьогодні лінгвістика, як і багато інших наук, здійснює переоцінку теоретичних та методологічних засад, дослідницьких схем. Одним із незмінно важливих об'єктів дослідження в сучасному мовознавстві є співвідношення мови й менталітету та культури її носіїв, різні етнолінгвістичні аспекти, оскільки йдеться про одну з істотних складових частин мовної картини світу. Цілісний підхід до вивчення мови визначає найважливіший напрямок сучасних філологічних досліджень, який представлено розробкою цілісної концепції мовленнєвої діяльності та дискурсу як однієї з базових форм її здійснення. Інтеграція лінгвістичного та літературознавчого підходів уможливує детальний аналіз концептуальної та мовної картин світу автора, дозволяє виявити особливості його стилю в різних вимірах.

Спираючись на дослідження сучасної лінгвістичної стилістики (В.В.Виноградов, В.А.Кухаренко, І.П.Гальперін), структурного аспекту дискурсу та тексту (К.Леві-Строс, Ю.М.Лотман, А.Д.Белова, О.М.Кагановська) та на питання когнітивної лінгвістики (В.Б.Бурбело, Л.І.Белехова, О.П.Воробйова, М.Джонсон, С.А.Жаботинська, Дж.Лаккофф, О.С.Кубрякова, О.О.Селіванова), ми розглядаємо лексичні групи, фрагменти тексту та художні образи, в яких лінгвокогнітивно розгортаються концепти іспаномовного художнього дискурсу постмодерну.

Сучасні парадигми лінгвістики відзначаються значною увагою до антропоцентричного та прагматичного аспектів дослідження, аналізу національних особливостей кодування навколишньої дійсності. Традиційно визначені методи інтерпретації художнього дискурсу потребують уточнення у світлі теорії мовленнєвої діяльності, теорії дискурсу, когнітивної науки. Розгляд постмодерного художнього дискурсу, вивчення тих текстуальних та лексичних аспектів, які відрізня-

ють цей тип дискурсу від інших видів художнього дискурсу, а також інтерпретація концептуальної, дискурсної, мовної структури постмодерних художніх текстів сучасних латиноамериканських авторів зумовлює **актуальність** наукової статті.

Метою дослідження є виявлення та дослідження базових текстових концептів латиноамериканської постмодерної новели й визначення їхньої семантичної та стилістичної ролі в текстотворенні.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше комплексно розглянуто постмодерний художній дискурс на матеріалі сучасної іспанської мови, визначено та проаналізовано головні концепти іспаномовного художнього дискурсу постмодерну Латинської Америки.

Концептуальний аналіз охоплює сферу світу речей (реальної картини світу), світу мови (вербальної картини світу) та світу ідей (концептуальної картини світу). При цьому відбувається осмислення когнітивної-мовної системи автора на більш високому абстрактному рівні – рівні побудови цілого тексту. Оскільки художній текст розуміється як створена його автором картина світу, що відбиває своєрідність сприйняття ним дійсності та індивідуальний світогляд, то, читаючи художній текст, можемо реконструювати типові риси індивідуально-авторської картини світу. Когнітивна модель – це образ авторської свідомості, що відкривається читачем-дослідником на основі тих вербальних акцентів, які автор розставив у тексті [4, с.147]. У цій статті досліджується індивідуально-авторська картина світу в межах виділення базових концептів постмодерного художнього твору. З цією метою здійснено вибірку та лінгвокогнітивний аналіз сильних позицій тексту й ключових слів – лексичних одиниць-виразників певного смислу, що слугують для підтримання основної суті тексту, та аналіз синтаксичного рівня постмодерного художнього наративу. В межах іспаномовного художнього дискурсу постмодерну латиноамериканських авторів ми виділяємо такі характерні концепти – ГРА, ЛАБІРИНТ, БІБЛОТЕКА, ЧАС, НЕСКІНЧЕННІСТЬ, ДЗЕРКАЛО, СОН, ОСТРІВ. Оскільки ключові слова містять у собі згорнуту інформацію, яку несе художній текст, вони отримують концептуальне навантаження і стають концептуальними складниками. Останні об'єднуються в текстові концепти, які, взаємодіючи один з одним та складаючи концептуальні простори і моделі, актуалізують особистісні смисли автора. Визначені концепти ха-

рактизуються художніми образами, концептуальними метафорами й композиційними структурами, які виявляються шляхом утворення ключового слова та подальшою його концептуальною трансформацією. При аналізі фактичного матеріалу ми спираємося на дослідження О.М. Кагановської [4, с. 130].

Рівень текстового концепту актуальний завдяки метакомунікативній та метамовній функціям, що стають важливою ознакою розвитку жанрово-стильової системи постмодерного періоду. Концепт є не лише засобом підвищеної експресивності, емоційності, а й виступає у ролі інтенсифікатора компресії інформації, оскільки він, як вияв загального через одиничне, має здатність стисло реалізувати в невеликому тексті поетичні образи [6, с.352]. Виявлені текстові концепти – найчіткіші та найвиразніші представники постмодерного оповідання, де відбувається становлення нової художньої ментальності в латиноамериканській літературі.

Концепт НЕСКІНЧЕННІСТЬ розкриває своє значення через відповідні лексеми, що виражаються: 1) іменниками, які для підсилення значення вживаються письменником у множині: *miles, años, nubes, series, tiempos, procesos, posibilidades*; 2) прикметниками: *solo, infinito, final, circulares, infinitas, paralelos, interminable*; 3) дієсловами: *abandonar, bifurcar, crear, aproximar, cortar, ignorar* [11, 13, 14]. Теза про те, що всесвіт нескінченний, підтверджується такими лексичними маркерами: „*Interminablemente; aire insondable*”, „*en el viento engendrado por la caída, que es infinita*”, „*la Biblioteca es interminable*”, „*libro cíclico es Dios*”, „*Miles de condiciones*”, „*reducción de origen humano resulta infinitesimal*”, „*juno solo, aunque sea, hace miles de años!*”, „*así hasta lo infinito*” [11, с. 25]

Концепт ЛАБІРИНТ тісно пов'язаний із часом, зі сприйняттям хронотопу. Для іспаномовного постмодерного дискурсу ЛАБІРИНТ – це нескінченність „*cuyo número es infinito, están muchas veces, catorce – ese adjetivo numeral vale por infinitos; son catorce, son infinitos*”, „*Todo está muchas veces, catorce veces, pero dos veces, pero dos cosas hay en el mundo que parecen estar una sola vez: arriba, el intrincado sol; abajo, Asterión*” [10, с. 52]. ЛАБІРИНТ представлений у вигляді образу будинку, де все нескінченно повторюється „*La casa es del tamaño del mundo; mejor dicho, es el mundo*” [10, с. 63]. В оповіданні Х.Кортасара „Casa tomada” будинок – це лабіринт, який несе неспокій, відчуття штучності власного життя, передчуття полону: „*Nos moriríamos allí algún día, vagos y esquivos primos se quedarán con la casa y la echarían al suelo para enriquecerse con el terreno y los ladrillos; o mejor, nosotros mismos la voltearíamos justicieramente antes de que fuese demasiado tarde*”, „*Estabamos bien, y poco a poco*

empezábamos a no pensar. Se puede vivir sin pensar” [14, с. 168].

Концепт ГРА представлений такими лексемами: *simetría, rey, tedio, impresión, azar, felicidad, tiempo*, що дозволяє створити семантичний простір художнього образу. ГРА – як комунікативна стратегія побудови іспаномовного художнього дискурсу постмодерну: „*Nos gustaba el pequeño ritual porque no era diario y por tanto mecánico; cada tres o cuatro días, cuando nos encontrábamos en un ascensor o en el pasillo*” [14, с. 117]. ГРА – як сприйняття часу: „*Todo eso que era ya un turbio vacío, un presente pasado de contradictorias recurrencias, llenaba el ir y venir de Javier por el pasillo de las oficinas, veinticinco, veintiséis, veintisiete, tal vez antes de treinta la puerta y Mireille y hola*” [13, с. 93]. Яскравим прикладом може слугувати роман Х. Кортасара „Rayuela”, який за своєю характерною постмодерністською композиційною структурою, стилістикою створення головних художніх образів, інтертекстуальністю, вибором лексико-синтаксичних засобів є типово постмодерним художнім текстом, де семантично розкривається зазначений концепт.

Концепт ДЗЕРКАЛО розглядається як художній образ, який втілює природну можливість людини побачити або перейти до іншої реальності, що реалізується у дієслівному ланцюгу: *mirar, dublicar, descubrir, ocultar, saber, multiplicar*. Він представлений концептуальними метафорами: *es doble juego de la vida, la vida es repetición, es azar de los encuentros, es territorio inseguro*. Дзеркало – це щось вороже, страшне: „*había recordado que los cuartos de espejos eran infiernos de famosas torturas*”, „*una sala de museo está provista de un biombo de espejos, que tiene veinte hojas o más*” [13, с. 93], функція якого полягає в тому, щоб позбавити людину сну: „*cámara subterránea. Biombo de espejos: le oí decir a Morel que sirven para experimentos de óptica y de sonido*” [13, с. 54].

Дзеркало – це характерний постмодерний символ, який інтертекстуально відсилає нас до художніх дискурсів Х.Л. Борхеса, Х. Кортасара та інших. Дзеркало – це предмет, який продукує образи, їх утримує та поглинає: „*superficie que reproduce las imágenes, las contiene y las absorbe*” [13, с. 54]. Як помножувач та поглинач образів, дзеркало серед своїх типологічних функцій має функцію відображати світ і самого себе. Дзеркало – двійник реальності, символ мистецтва, яке відображає дійсність, символ письменника. Майже всі персонажі А.Б.Касареса пишуть, але не є справжніми письменниками, тільки намагаються писати. Літературна творчість має доленосну функцію, та не завжди добре завершується. На думку письменника, літературна

діяльність – це інша реальність, гра: “*la escritura es otra cárcel*”, “*en el entrelíneas del texto, está la única realidad de que disponen o han dispuesto nunca, estos seres. Están hechos de palabras, y no de carne o de alma, sin embargo esas palabras transmiten el ardimiento del amor, o el horror de estar encerrados, o la desesperanza de la soledad*” [13, с. 46].

Концепт СОН постає як перебування в іншому світі: “*Al principio, los sueños eran caóticos; poco después, fueron de naturaleza dialéctica*”, “*...el empeño de modelar la materia incoherente y vertiginosa de que se componen los sueños es el más arduo*”, “*para que no supiera nunca que era un fantasma, para que se creyera un hombre como los otros*”. На лексичному рівні концепт СОН характеризується такими прикметниками: *caótico, dialéctico, incoherente, vertiginoso, ilusorio, divino, fantástico, enigmático*, які надають лексичного забарвлення цьому художньому образу. СОН – як інший світ, інша реальність: “*De alguna manera todo quedó como suspendido en el aire, entre nosotros, y los paseos en góndola son, es sabido, exhumadores de semisueños, de nostalgias y de recuerdos arrepentidos*” [14]. СОН – це гра в реальність: “*Sin contar la fabulosa casualidad*” [14, с. 46].

Розгортання текстового концепту БІБЛІОТЕКА базується на вживанні лексики: *de un número infinito, interminablemente, interminable, obra de un dios, enorme, infinitesimal, iluminada, solitaria, infinita, perfectamente inmóvil, inútil, incorruptible, secreta*, що створює головну ідею, що бібліотека є нескінченним, циклічним можливим світом, де все повторюється нескінченну кількість разів: “*Acabo de escribir infinita. No he interpolado ese adjetivo por una costumbre retórica; digo que no es ilógico pensar que el mundo es infinito*” [11, с. 25].

Концепт ОСТРІВ є провідною та визначальною ментальною схемою сприйняття дійсності в іспаномовному художньому дискурсі постмодерну: “*Símbolo evidente del corte que se produce en la vaga coherencia del mundo cuando se entabla un nuevo tipo de relaciones entre las fornas de la realidad*”.

Відчуття самотності притаманне і природне як для більшості персонажів, так і для авторського світу латиноамериканських письменників: “*Cuando yo era chico, mi madre me contaba cuentos de animales que se aventuraban fuera de madriguera y corrían peligro. El tema de los refugios y de los peligros todavía me atrae como si viera en él una imagen del destino del hombre*” [13, с. 91].

Острів – це самотність, винайдення іншої реальності у творчості А.Б.Касареса: гра у повісті “*La invención de Morel*”, пошук самотності в повісті “*El Gran Serafín*”, пошук самого себе в оповіданні “*Los milagros no se recuperan*”, це мандрівка в оповіданні “*Las confidencias de un lobo*” [13].

Для художнього дискурсу А.Б.Касареса тема острова настільки ж важлива, як для Х.Л. Борхеса – тема лабіринтів. Класичною є традиція розгортання теми острова, яка починається з Гесіода, продовжується в Мора й доходить до Стівенсона, Верна, Дефо, а також, природно, має відлуння в іспаномовному художньому дискурсі завдяки філософській концепції постмодерну. Справді, вибір теми острова як місця розташування дії, як провідної у художньому дискурсі припускає більшу невизначеність, ніж вибір конкретного простору. Наприклад, у повісті А.Б.Касареса “*La invención de Morel*” автор не знає, де знаходиться острів, головний герой сумнівається навіть у тому, як називається острів. Художній простір частково невизначений: “*creo que esta isla se llama Villings y que pertenece al archipiélago de las Ellice*” [13, с. 97]. Автор дає посилання у кінці сторінки, і сам його пояснює: “*Lo dudo. Habla de una colina y de árboles de diversas clases. Las islas Ellice – o de las Lagunas – son bajas y no tienen más árboles que los cocoteros arraigados en el polvo del coral*” [13, с. 97]. Отже, текстовий концепт ОСТРІВ семантично розгортається у схемі ОСТРІВ-САМОТНІСТЬ-ІНШИЙ СВІТ-ПРОСТІР.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Процес інтерпретації іспаномовного художнього дискурсу постмодерну постійно відшукує нові об’єкти семантизації, які, проходячи інтерпретаційний фільтр читача, набувають нового значення. Розкриття інтенцій, мотивацій письменника, аналіз індивідуально-авторської картини світу, зафіксованої в художніх текстах, уможлиблюється завдяки застосуванню когнітивних механізмів інтерпретації художнього дискурсу на основі його жанрової ідентифікації, концептуального аналізу, когнітивних схем.

Розгляд текстових концептів як текстових утворень когнітивно-комунікативного плану, зумовлених логікою художнього тексту, сприяє розумінню їх як макрознаків категоріального рівня в межах специфічного контексту постмодерного художнього дискурсу, в якому виникає можливість діалогу текстових концептів з текстовою реальністю. Іспаномовний художній дискурс постмодерну Латинської Америки представлений такими тестовими концептами, як ГРА, ЛАБІРИНТ, ДЗЕРКАЛО, БІБЛІОТЕКА, НЕСКІНЧЕННІСТЬ, СОН, ІНШИЙ СВІТ, ОСТРІВ, що перебувають на перетині семантичних метамовних систем і дозволяють простежити значеннєві та стилістичні зв’язки в тексті та закони їх функціонування. Усе це сприяє глибшому проникненню в онтогенетичну сутність імплікаційно-експлікаційних відношень.

Перспективою подальших наукових пошуків вважаємо дослідження питання класифікації текстових концептів латиноамериканського постмодер-

ного дискурсу, а також визначення, аналіз та класифікація текстових концептів постмодерного художнього дискурсу сучасної іспанської літератури.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.] – М. : Языки русской литературы, 1999. – 896 с.
2. Бурбело В.Б. Лингвистика художественного текста : [учеб. пособие] / Валентина Брониславовна Бурбело, Елена Александровна Соломарская. – К. : УМК ВО, 1980. – 215 с.
3. Воробьева О.П. Семантическое пространство художественного текста: интерпретация мира или мир интерпретаций? / Ольга Петровна Воробьева // Категоризация мира: пространство и время: материалы научной конференции. – М.: Диалог МГУ. – 1997. – С.39-40.
4. Кагановская О.М. Текстові концепти художньої прози: Когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі франц. романістики середини ХХ ст.). / Олена Марківна Кагановська. – К.: КНЛУ, 2003. – 292 с.
5. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова – М.: РАН, 1997. – 326 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава “Довкілля”, 2009. – 711 с.
7. Ryan M.-L. Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory. – Bloomington: Indianapolis, Indiana Univ. Press, 1991. – 168 p.
8. Turner M. The Literary Mind / M. Turner. – New York – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 187 p.
9. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч.Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В.Шовкун. – К.: Вид-во С.Павличко „Основи”, 2003. – 502 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Borges Jorge Luis. Ficciones / Jorge Luis Borges. – Madrid: Biblioteca Borges Alianza Editorial, 1995. – 216 p.
11. Borges Jorge Luis. Historia de la eternidad / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 176 p.
12. Borges Jorge Luis. El Aleph / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 201 p.
13. Casares Adolfo Bioy. La invención de Morel / Adolfo Bioy Casares. – Madrid : Trinidad Barrera, 2001. – 341 p.
14. Cortázar Julio. Los relatos. Pasajes / Julio Cortázar – Madrid: Alianza Editorial, 2002. – 299 p.
15. Diccionario enciclopédico España. – Madrid: España-Calpe, S.A., 1989. – Т. 6. – 5032 p.

Исследуются языковые структуры, ключевые слова и художественные образы испаноязычного художественного дискурса постмодерна, что способствует определению и классификации базовых текстовых концептов. Представлены и проанализированы такие основные концепты испаноязычного художественного дискурса постмодерна Латинской Америки такие, как ИГРА, ЛАБИРИНТ, ЗЕРКАЛО, БИБЛИОТЕКА, БЕСКОНЕЧНОСТЬ, КНИГА, ДВОЙНИКИ, СОН, ОСТРОВ, которые являются основой латиноамериканской литературы постмодернизма и выступают основными элементами концептуального мышления ХХ века.

Ключевые слова: *постмодерный художественный дискурс, концептуальная картина мира, текстовой концепт, художественный образ.*

This article focuses on definition, sensible and linguistic analysis of postmodern concepts in the postmodern literary discourse. The research of postmodern Spanish literary discourse based upon Latin American short stories made it possible to single out such textual concepts as TIME, PLAY, LABYRINTH, MIRROR, LIBRARY, INFINITY, POSSIBLE WORLD, ISLAND, to analyse them lexically and syntactically. The postmodern concepts are formed by separated words, word combinations, texts fragments, conceptual metaphors.

Key words: *postmodern literary discourse, conceptual world picture, textual concept, character, image.*